

П.В. Стефаненко
М.Донецьк

ДИНАМІЧНИЙ АСПЕКТ ЕВОЛЮЦІЙНОГО АНАЛІЗУ ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Для реалізації еволюційного аналізу дидактичної системи (ДС) у динамічному аспекті визначимо наступні тандемні інтервали, що відрізняються конвекційною незмінністю значень інваріантних параметрів порядку ДС.

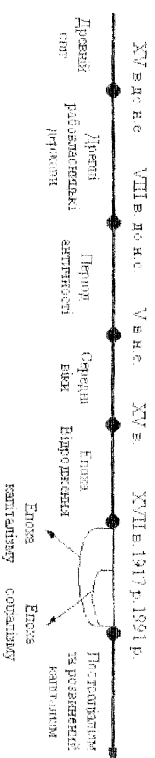

Рис. 1. Періодизація динамічного аспекту еволюційного аналізу

Для аналізу ми використовуємо саму загальну історичну періодизацію (Рис. 1), тому що її загальною історичною критерією визначають значення інваріантних параметрів порядку дидактичної системи, тобто є кордунними параметрами ДС. У цілому, вони вказують собою рівень розвитку культури, науки, техніки і технології суспільства на певному історичному етапі.

Розглянемо динаміку станів дидактичної системи на різних етапах її історичного розвитку.

Древній світ

В умовах нерівнообширного ладу метою і змістом освіти був розвиток рудових навичок, почуття вірності інтересам роду і племені при безумовному підпорядкуванні їм інтересів окремої особистості, дотримання знань про традиції, звичаї і норми поводження в цьому роді і племені на основі ознайомлення зі сформованими в них переказами і вірваннями. Видне місце в періодіообширному навчанні займали ігри, що імітують різні

види праці дорослих членів племені – полювання, рибний лов та інші заняття. Варто помітити, що фізичні покарання як засіб виховного впливу більшості племен були відсутні чи виявлялися вскрай рідко, лише в виняткових випадках [1; С. 185].

Первісне суспільство було засновано на авторитеті і підпорядкованості однак системі освіти в цей період не можна назвати авторитарною [1; С. 124]. Підпорядкування авторитетній персоні в тих умовах було пов'язане з інтересом до природним і необхідним засобом підтримки дисципліни в виправданій і законній формі. Авторитет зобував моральний характер і таким чином, система виховання і навчання нового покоління при первісному ладі реалізовувалася на основі **методу наслідування**.

Древній рабовласницький держави

Уперше заняття освіти в її сучасному розумінні з'явилися в країнах Древнього Сходу (Єгипет, Індія, Китай). Рабовласницькі держави Древнього Сходу відрізнялися авторитарним підходом до освіти, особливу роль у формуванні якого зіграла релігія.

Так вже в Древньому Єгипті служителі релігійного культури – жерці поклалися в особливу касту. У привилєйований стан, що займав пануючу педагогічними положеннями, що визначають характер освіти. Основними **Реча** і фараона, шанування старших і беззастережне підпорядкування їх **Умовини** страху за гріхи і провини, що ведуть неминуче до відповідного покарання [1; С. 125].

У Древній Індії релігія також поширювалася на всі сфери громадського життя, на свідомість, поведінку людей, їхній побут, а також системі освіти. Релігія брахманізму, що панувала в той час, підтримувала кастовий лад, при якому авторитаризм, як правова й етична основа відносин між людьми одержала своє виправдання і розвиток, у тому числі в системі освіти [2; С.

126].

Система освіти в Китаї Манджурьського періоду також відрізнялася своєю догматичністю. Вона була орієнтована на запам'ятовування великого числа ієрогліфів, зв'язаних у тексти ідеологічного і морального змісту. У процесі навчання в початковій школі учні вивчали 2-3 тисячі ієрогліфів і зобунали самі елементарні знання по арифметичній та китайській історії. Природні і точні науки ігнорувалися [1, С. 407].

У ранньрабовласницькій ідеології можна побачити зачатки багатьох релігійних навчань більш пізнього періоду. Саме в них новачкам була закладена основа для наступного розвитку **авторитарної педагогіки**, що реалізується на основі **догматичного методу** навчання, заснованого на повному **ігноруванні індивідуальних особливостей** тих, хто навчається їхніх інтересів і схильностей.

Диалогічний стиль

Особливого розвитку диалогічна думка і педагогічна практика досягли в Древній Греції і Римі.

Через те, що педагогіка в Древній Греції була складовою частиною філософії, вона розвивалася переважно філософами, такими як Сократ, Платон, Аристотель.

Етатним моментом у становленні проблеми людини і гуманізму варто вважати навчання Сократа. Він першим зробив людину предметом спеціальним предметом вивчення. Сократ розглядав моральні знання як ніть, до якої потрібно прагнути шляхом спільної розумової роботи, однієї з форм якої він вважав діалогічне спілкування. Своєрідність і сильні сторони такої форми навчання виявляються в тому, що вона спонукає до міркування, до пізнання внутрішнього світу людини, до відкриття її моральної й інтелектуальної волі [2; С. 136].

Платон висловив ідею про значущість високого рівня педагогічної майстерності для розвитку суспільства в цілому, обґрунтував думку про

суспільне дошкільне утворення, у якому Гра, казки, дитячі пісеньки відіграють велику роль [7; С. 13]. Аристотель, у свою чергу, створив першу струнку педагогічне навчання. Він висунув ідею природолюдності в освіті, визначив гармонію в розвитку особистості через фізичне, розумове і моральне навчання; Уперше спробував дати вікову періодизацію, визначив найважливішу роль виховання молоді серед державної важливості сиріт [С.13].

Характер освітніх систем Давньої Греції і Рима дозволяє зробити висновок про те, що перші гуманістичні педагогічні ідеї, засновані на принципах всебічності і гармонії, знаходять своє відображення в концепції освіти античності. Крім того, необхідно відзначити, що софратікська диалогічне навчання відповіло творчому, проблемному методу навчання який реалізовувався в **інтерактивному режимі**. Сократ своєю системою навчання істотно випередив розвиток педагогічної думки. Ще довгий час людство буде уводомловляти приналежність подібної системи, що створюють творчі і розумові здібності тих, що навчаються за рахунок високого рівня індивідуалізації процесу навчання.

Середні віки

Період від падіння Римської імперії до перших революцій, чи середні віки, відрізнявся пануванням церкви в освіті. У країнах Сходу школа в змісті освіти й у методах викладання відбивала пануючі там релігійні ідеологічні світогляд – індуїзм, буддизм, іслам. У Західній Європі монополія церкви на освіту простежується вже з простого передачування типів шкіл: паравфільди, монастирські, соборні чи кафедральні. В усіх цих школах навчались основним трамоти, релігійні догматам і співи псалмів і молитов [1; С. 187].

Обґрунтування авторитарної концепції освіти, заснованої на догматах церкви, було дано Хомою Аквінським, родоначальником схоластики.

Схоластика, виправдуючи й обґрунтовуючи доводами розуму ієрархію взаємин, впливала на теорію і практику освіти в середні сторіччя. В останні

місце місце займає так званий вербалізм – чи випадково словесна аргументація що носить формальний характер, відірвана від змісту, від аналізу конкретних явищ і предметів. Засилив вербалізму в школах завважало розумовому розвитку дітей, не давало можливості проявитися їхній творчій здібності, сковувало їхню самостійність і активність. Цей період можна назвати періодом розквіту догматичної системи навчання [2; С. 128].

Епоха Відродження

В епоху Відродження (XV-XVI в.) розвиток капіталістичних відносин, прогрес науки і культури викликали відродження інтересу до античної культурної спадщини. В освіті це знайшло відображення в процесі гуманізації і відокремленні від суворой кийової дисципліни, наслідки характерної для середньовічної школи [1; С. 188].

Освітніх мислителів епохи Відродження посягнув те, що зміцить релігійної аскетичної ідеї про гріховність плоті вони в центр уваги поставили культу життєрадісної, гармонійно-розвиненої й активної людини, що має пінувати життя і насолоджуватися ним. Догматичної й аскетичної моралі середньовіччя була пропоставлена мораль вільної у своїх думках і почуттях людини. Основні ідеї педагогіки гуманістів Відродження засновані на гармонійному розвитку особистості, близькості школи до життя, розвитку активності і самодіяльності учнів [2; С. 137-139].

Педагогіка епохи Відродження надавала великого значення стимулюванню являвого інтересу учнів до знань і прагнула створити таку атмосферу навчання, що перетворила його в раціональній і цікавий процес для дітей. У цих цілях стала широко використовуватися наочність різних видів: ігри, екскурсії, уроки серед живої природи; домінуючою стає організація занять, що спонукає школярів учинитися із захопленням. Період Відродження зародив необхідність формування **інструментально-пізнавальної** системи навчання, що згодом була остаточно сформульована Я.А.Коменським.

Таким чином, розвиваючи гуманістичні ідеї античності, мислителі

Відродження створили досить цілісну концепцію людини, привели до повного розриву з гуманістичні ідеї і традиції в струнку системі світоглядних поглядів.

Епоха квінцизму

В епоху ренесансу квінцизму визначився новий культурний і науковий підйом гуманістичних ідей як у філософії, так і в педагогії. Підтвердженням тому можна знайти в роботах Ф.Бекона, Я.А.Коменського, Ж.Ж.Руссо, Д.Дидро, И.Канта, И.Г.Песталоцці, А.Дікстера.

Засновник педагогіки як самостійної науки Я.А.Коменський заперечував уявне насильство. Людина для нього — не «найдосконалим створенням», це «живий мікрокосм». Коменський полюбив і розвив початки крайніх представників епохи Відродження і затвердив у педагогіці гуманістичну традицію.

Жан Жак Руссо першим із природних прав людини вважав волю і розум. Виступав проти схоластичної школи з її зурбінням, суворою дисципліною, тілесними покараннями і придуренням особистості дитини [і: С. 141]. Він вимагав поважати особистість дитини, добре знати її вікові особливості і глибоко вивчати індивідуальні схильності і здібності, рахуватися з її інтересами і запитаннями [і: С. 230-236].

Дені Дідро стверджував, що освітній процес, насамперед, повинен бути спрямований на розвиток індивідуальності.

І. Кант бачив в освіті велику тасмачню удосконалення людського розуму. У ньому зв'язку основний обов'язок людини полягає в тому, щоб самого себе удосконалювати, самого себе утворювати, розвивати в собі моральні якості [і: С. 142].

Швейцарський педагог И.Г.Песталоцці, втірячи французьку просвітництво, висунув на перший план ідею про активну роль дитини в розвитку закладених у неї від природи задатків. На його думку, завдання педагога полягає в тім, щоб сприяти саморозвитку всіх сторін дитячої натури

через організацію активної діяльності і праці дітей [і: С. 142].

Таким чином, наприкінці ХІХ — початку ХХ століття в педагогії затвердилися гуманістичні ідеї, які пропонувалося реалізовувати переважно на основі індивідуального підходу до учня.

Епоха соціалізму

Через те, що теоретичною основою побудови соціалізму з'явився вчення К.Маркса, в основу системи освіти на першому етапі лягли саме його принципи. Відповідно до гуманістичної традиції марксисти проголосили основним багатством і вищою цінністю суспільства людину. Призначення (завдання) кожної людини — усвідомлено розвивати свої здібності. Обґрунтовуючи ідею всебічного і гармонійного розвитку особистості, вони не вважали її приватним питанням, що має відношення тільки до педагогіки, чи вихованню з абстрактних теоретичних міркувань. Для них це було питання соціальним, законоохоронним, тим, що має свою історію. Вони показали, що на **кожному історичному етапі** **їдї** і **завдання всебічного розвитку особистості залежать від потреб суспільства**. Суспільство може мати потребу в тому чи іншому соціальному типі особистості [і: С. 145].

Однак період ідейної гуманізації освіти тривав відносно недовго і мав скоротливе декларативний характер.

У 30-і роки в офіційній педагогії і шкільній практиці радянського періоду починає затверджуватися концепція авторитарної освіти. Цьому сприяли обстановка культу особистості і командно-бюрократична форма керування державою.

Період так званої політичної відлиги (50 — 60 роки) характеризується тим, що хоча, як і раніше, затверджувався примат колективного над індивідуальним суспільного над особистим, акценти трохи зміщались бік індивідуального. У духовну сферу стала проникати правдива інформація, починалося обожнювання вождя, що сприяло відновленню колективних гуманістичних і демократичних традицій [і: С. 173].

У 60-70 р. XX століття з'явився ряд дидактичних систем, орієнтованих на розвиток особистості учня, на його активну участь у процесі навчання. Серед них: розвиваюче навчання, проблемне навчання й евристичне навчання (випинкло на початку 80-х років).

На закінчення аналізу цього етапу необхідно відзначити, що відмінні риси гуманістичної педагогіки соціальність з'явилася ідея загальної безконфліктної освіти, заснована на рівності можливостей.

Кінець ХХ - початок ХХІ століття

До початку 90-х років ХХ століття відбулася поступова зміна принципів орієнтації у педагогічній теорії і практиці з пануючої соціальної на особистісну орієнтацію.

Результатом цього стала поява і впровадження в життя ще двох сучасних напрямків: програмованого і модульного. Програмоване навчання виникнувши в 50-60 р. було реально впроваджене тільки наприкінці ХХ століття в Європі і США, тому що його впровадження було прямо зв'язане використанням ЕОМ. В Україні, як і в інших країнах СНД, ця система навчання ще не одержала широкого поширення.

Що ж стосується модульного навчання, то воно також реалізується і застосовується комп'ютерних навчальних технологій і було успішно впроваджене у Великобританії, Голландії, США й інших розвинутих країнах. Об'єкти системи навчання є особистісно-орієнтованими, а процес навчання в рамках цих систем реалізується в інтерактивному режимі.

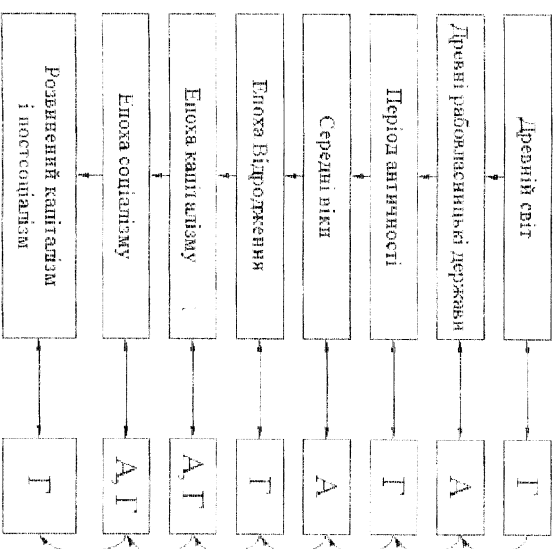
Таким чином, сучасні види ДС відрізняються високим ступенем індивідуалізації процесу навчання, що досягається на основі застосування сучасних комп'ютерних технологій.

Таким чином, необхідно відзначити стратегічну демократизацію процесу навчання на сучасному етапі розвитку суспільства. В цей момент коли цілком визначені стратегічні напрямки розвитку системи освіти основна проблема полягає в пошуку адекватних методів їхньої реалізації.

впровадження, що і є найближчою перспективою розвитку педагогічної думки ХХІ століття.

З вищевикладеного динамічного аспекту еволюційного аналізу дидактичної системи випливає, що:

1. Процес передачі накопичених знань і досвіду суспільства періодично проходить етапи, що характеризуються зміною авторитарної і гуманістичної концепцій навчання і виховання (Рис.2). Зміна етапів є закономірністю розвитку суспільства і визначається законами дидактики й універсального еволюціонізму.

А – концепція авторитарної освіти

Г – концепція гуманістичної освіти

Рис. 2. Еволюційна зміна гуманістичної й авторитарної концепцій освіти

2. Реалізація авторитарної концепції освіти здійснюється за допомогою винятково догматичної дидактичної системи, інші види ДС засновані на

гуманістичних принципів.

Інтерпретації епістоле з погляду диалектики

З погляду диалектики, динаміка дидактичної системи в процесі її діяльності закономірно виражає наступальний, спільно-поглиблювальний характер розвитку і його форму – «спіраль» [7, С. 56].

Розвиток дидактичної системи, по суті, являє собою поступову удосконалення технологій реалізації гуманістичної й авторитарної компонентів в освіті. Причому, у наявності взаємодія цих двох видів систем. Як виражається класичною тріадою: гуманістична освіта – заперечення гуманістичної освіти (авторитарна освіта) – заперечення авторитарної освіти чи заперечення авторитарної освіти.

Спрямований розвиток характеризується ускладненням кожного його циклу. Для дидактичної системи існує в зв'язку з ним наступна особливості: підвищення її інформативної складності в більшості випадків буде здійснюватися періоди нагромадження гуманістичної концепції в педагогів. «Авторитарні» догматичні системи навчання, яка, проте, також ускладнювалася необхідністю адаптуватися до більш складних умов зовнішнього середовища і зобов'язана повністю закінчується по суті догматичною.

Таким чином, гуманістичні етапи характеризуються розвитком дидактичних принципів, що приводять до появи нових дидактичних систем, авторитарні – розвитком форм і методів реалізації догматичної системи навчання без зміни її основних принципів.

Діяльність спрямованого розвитку дидактичної системи забезпечується розвитком енергетичного потенціалу дидактичної системи. Такі «авторитарні» періоди розвитку освіти відбуваються виключно за рахунок внутрішньої енергії в дидактичній системі як результат інтенсивного інтересу особистості, а в «гуманістичній» – трансформація цієї енергії в педагогічні дії і технології, що сприяють особистісному розвитку, і як результати – розвиток

освітництва. Цей процес аналогічний трансформації потенційної енергії в кінетичну.

Інтерпретації епістоле з погляду закону універсального коаліціонізму.

З погляду синергетики, дидактична система являє собою відкриту систему, що самоорганізується, яка у своєму розвитку проходить ряд адаптаційних і біфуркаційних етапів.

Наш аналіз свідчить про зміну авторитарних і гуманістичних етапів в історії дидактичної системи. Гуманістична ДС характеризується перевагою позитивних зворотних зв'язків у системі, що дозволяє їй виробити нові механізми адаптації до зовнішнього середовища. Авторитарна ж дидактична система відзначається актуалізацією негативних зворотних зв'язків, що закономірно у випадку дії біфуркаційних механізмів (Рис. 3).

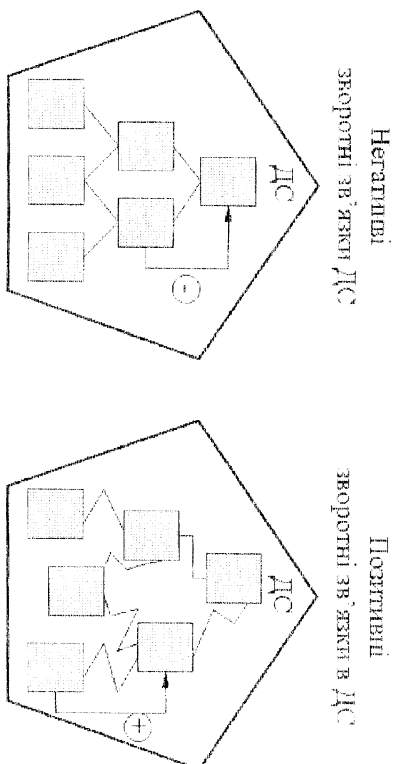

Рис. 3. Дія позитивних і негативних зворотних зв'язків у ДС

Система в стані біфуркації поводиться як «сітк інформацій», обмежуючи свою розмаїтість і виникаючи інформацію. Це дозволення системи визначене необхідністю збереження гомеостазу, що супроводжується збільшенням у ній на початку позитивних, а потім

негативних зворотних зв'язків, причому обов'язково супроводжується процесами «стиску» інформації.

Для дидактичної системи домінування негативних зворотних зв'язків визначається як повне підпорядкування учня чи студента педагогу, що реалізується в рамках догматичної системи навчання за допомогою механічної передачі і відтворення інформації. Тільки догматично розглядає індивіда як слухняного і цілком покірного суб'єкта, який інгібує розвиток творчого мислення, що може привести до абсолютної оцінки ситуації і руйнуванню стереотипів, що нав'язуються.

Виходячи з особливостей догматичної системи навчання, системно застосовує її у випадку зовнішньої чи внутрішньої біфуркації дидактичної системи. Відзначимо, що зовнішня біфуркація ДС визначається зовнішнім рівнем мінливості зовнішнього середовища. Наприклад, соціально-політичними катаклізмами, зміною політичного ладу і т.д. Внутрішня біфуркація визначається високим рівнем виробництва ентропії самої дидактичної системи.

У цілому можна відзначити, що догматична система навчання – це єдино можливий вид дидактичної системи, абсолютно адекватний до біфуркаційних механізмів еволюції.

Анотація

В статье рассматривается эволюционный анализ дидактической системы в динамическом аспекте. Приведена периодизация развития дидактической системы и определена ее основная направленность – гуманистическая или авторитарная на каждом из этапов. Сделаны выводы о закономерностях развития дидактической системы на базе диалектики и универсального эволюционизма.